

الگوی آموزش معماری روستایی در دانشکده‌های معماری

سید بهشید حسینی^۱ و مجید ضیایی^۲

چکیده: روستاها مرکز تولیدات کشاورزی، دامی، صنایع دستی و کانون تأمین مایحتاج خوراکی ۶۸/۵ میلیون نفر جمعیت کشور هستند. به اعتباری می‌توان روستاها را کانون تولید ثروت و ارزش افزوده در کشور به شمار آورد، زیرا علی‌رغم میزان سرمایه‌گذاری اندک در آنجا، در مقایسه با شهرها، حدود یک سوم تولید ناخالص ملی کشور از آنها به دست می‌آید [۱].

معماری روستایی گستره بی‌بدیلی از چاره‌اندیشی‌های خلاقانه برای به کارگیری امکانات محیط طبیعی و برآورده کردن نیازهای مادی و معنوی روستاییان است. پاسخهای هوشمندانه و زیرکانه‌ای که همراه خود بار معنوی و فرهنگی برای بقای سطح زندگی روستاییان را به ارمغان می‌آورد.

نگاه ژرف به شکل و ظاهر ساده این معماری و دریافت شگردها و زیباییهای اندیشه و عمل روستاییان و همچنین، به کارگیری یافته‌ها در طراحی واحد مسکونی روستایی از اهداف آموزشی درس معماری روستایی ایران در دروس مستقل روستا (۱) و (۲) طبق برنامه آموزشی مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری رشته کارشناسی معماری است. با توجه به جمعیت روستایی کشور و جایگاه ارجمند آنها، لزوم توجه بیشتر به آموزش این موضوع در سال ۱۳۷۴ در بازبینی برنامه آموزشی توسط گروه هنر شورای عالی برنامه ریزی با افزایش از ۲ به ۳ واحد (۲ واحد عملی ۱ و واحد نظری) در دروس آن به همراه داشته است.

در مقاله حاضر به ضرورت آموزش روستا در دانشکده‌های معماری و سابقه آن در برنامه آموزشی رشته معماری پرداخته شده و بیشتر در پی آن است که الگویی را برای آموزش درس معماری روستا (۱) و (۲) در دانشکده‌های معماری برای رسیدن به هدف آموزشی مصوب آن به صورت کاملاً اجرایی و دقیق بیان کند. این الگوی پیشنهادی نتیجه تجربه‌های آموزش این درس در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر است.

واژه‌های کلیدی: معماری روستایی، آموزش معماری، آموزش معماری روستا (۱) و (۲) و مسکن روستایی.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه هنر تهران و مدرس درس روستا ۱ و ۲، تهران، ایران.

۲. مدرس درس روستا ۱ و ۲ دانشگاه هنر تهران، تهران، ایران. Ziae_m@yahoo.com

۱. مقدمه

روستا برابند میراث مصنوع و طبیعی است که بر پایه یک نظام جامع طرح ریزی و بنا می‌شود. میراث مصنوع بر پایه سنت شکل^۱ می‌گیرد. سنت عامل خفی و بدون واسطه‌ای است که در بطن فرهنگ جامعه جریان دارد و در قالبهای معنوی و مادی و متأثر از نیازها و ارزشها و بر اساس خواستها و آرمانهای مردم پدیدار می‌شود و در نهایت، با شادیها و رنجها و آرامشهای انسانها در می‌آمیزد. معماری روستایی در نگاه اول ظاهری ساده و غیر پیچیده دارد. اما جستجو در ژرفا و گستره آن نشان می‌دهد که محصول پیچیده و قوام یافته اندیشه، عمل، سعی و خطای انبای بشری در پهنه مناطق روستایی است. معماری روستایی حاصل تفکر، اندیشه و تجربه نسلهای متمادی است که در مخیله نسل حاضر تبلور یافته و در آفرینش سکونتگاهها به کار گرفته شده است. در یک کلام معماری روستایی معماری سهل و ممتنعی است که جوهره اندیشه و خرد روستایی مسائل بغرنج ساخت مسکن و محیط را با راه‌حلهای کارآمد از مصالح و امکانات محیط پاسخ داده است. معماری و مسکن روستایی پاسخگوی نیازهای جامعه روستایی در ارتباط با عوامل طبیعی، نوع معیشت و شکل تولید است و همچنین، با خواسته‌های کیفی، معنوی و اجتماعی همراه است. این معماری با مشارکت یکپارچه و تدبیر روستاییان در عرصه عمل و تجربه زاده می‌شود و از زندگی روزمره آنها الهام می‌گیرد و در تعالی زندگی و معیشت می‌کوشد و به دور از خودنمایی و برون‌آرایی با محیط طبیعی خود پیوند می‌خورد و در نهایت، فضایی شایسته برای زیستن و بودن خلق می‌کند. مقدمه شناخت معماری روستایی شناخت جامعه روستایی است یا برعکس، جامعه روستایی و معماری روستایی به همراه هم در پی یافتن پاسخی ساده اما زیرکانه به طبیعت برای بقا هستند.

اما در دهه های اخیر، با توجه به تغییر الگوهای تولید کشاورزی، دگرگونیهای اجتماعی - اقتصادی و تدابیر زودنگر ادامه حیات روستا در معرض خطر قرار گرفته است و با اعتقاد به اینکه روستاها اجزای کلیدی نظام تولیدی و اصیل فرهنگ کشورند، نیازمند نگاهی دقیق تر در دانشگاهها، دستگاههای سیاست گذاری و اجرایی است. هدف از ارائه این مقاله توجه به آموزش صحیح معماری روستایی به دانشجویانی است که در آینده نزدیک جزو تصمیم گیران و مجریان این مهم خواهند بود و ارائه الگویی کارآمد به مدرسان این موضوع است.

1. Configuration

۲. ضرورت شناخت معماری روستایی

در پناه کوههای عظیم خود را گسترده‌اند و با صلابت، آرامش و اطمینان لبخند ملیحی را که گویای پاسخگویی به قدرت عظیم کوهها و سرمای زمستان است را بر لب دارند. شاید از این دریچه نگاه به نظر نیاید که این روستا به دامن کوه اضافه شده است بلکه این هماهنگی تداعی کننده این باشد که کوه خود از ابتدا به این شکل بوده است.

روستاهای کویری در تابستان وجود خود را از تشعشع زیبا و بسیار داغ آفتاب همیشه برتاب، شنهای روان و بادهای بیابانی در سایه گذرهای سرپوشیده و باریک خود زنده نگاه داشته اند و گاهی تجلی هنر روستاییان کویری باعث شده تا بهشتی در دل جهنم ایجاد شود.

روستاهایی که در کنار آب با چاره اندیشیهای خلاقانه بستر مسکنهای خود را بالا کشیده‌اند و با ایجاد روزنه‌هایی اجازه داده‌اند که این نوازش باد همیشه بر تن روستاییها باقی بماند. بنای این روستاها کلاهی بر سر دارند که یک سمت آن بسیار کشیده است. این کلاه مناسب ترین پناهی است که می‌توان در برابر شلاق کج باران گستراند.

سکونتگاه بخش مهمی از جمعیت کشور از نقاط روستایی حاضر و نیز شهرهای کوچک امروز و روستاهای دیروز بر پایه این سنتها و روشها تأمین شده است. در اولین سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور بیان شده است که چهار میلیون مسکن روستایی باید تا افق برنامه ساخته شود. البته، باید واحدهای مسکونی روستایی کنونی را نیز، به دلیل عدم توجه‌های لازم، متروک شدن و جا به جا شدن ساکنان اصلی آن که نیازمند بازسازی^۱ و سازگارسازی^۲ است، به آنها افزود. مسلماً لزوم طراحی و برنامه ریزی مناسب برای تحقق آن نیازمند ساده نیانگاری بافت و معماری روستایی و آشنایی با پیچیدگیهای این امر است. درس معماری روستا در پی آموزش شناخت، درک مبانی، مفاهیم و فناوری معماری بومی و سنتی روستایی و در نهایت، آموزش طراحی مسکن روستایی بر پایه یافته‌ها و ضوابط بومی است.

۳. تاریخچه مطالعات روستا

مطالعه در خصوص روستا و نگارش در باره آن در ایران از سابقه طولانی برخوردار نیست و در تألیفات موجود نیز غالباً به توصیف زندگی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی روستانشینان پرداخته شده است و در کنار این نوشته‌ها گاهی نویسندگان به سیمای کالبدی روستا نیز توجه کرده‌اند که این توجه در

1. Reconstruction

بازسازی به معنای بازگردانی یک مکان به وضعیتی شناخته شده است و وجه تمایز آن، به کارگیری مصالح (کهنه یا نو) در بافت است، که نباید آن را با بازآفرینی (recreation) یا بازسازی فرضی اشتباه کرد.

2. Adaptation

سازگارسازی به معنای تعدیل و تبدیل یک مکان است، به نحوی که برای کاربری به شکل مورد نظر مناسب و همساز باشد.

برخی موارد با چند کروکی یا عکس همراه است. با این همه، می‌توان از این نوشته‌های گراندقدر سیمای روستا را متصور شد و همچنین، مراجع ارزشمندی برای پژوهش‌های امروزی در زمینه جغرافیای تاریخی و شرح احوال روستا و روستاییان در زمان گذشته به حساب می‌آید [۲]. اولین نوشته‌های تخصصی منتشر شده در خصوص بافت و معماری روستایی کشور ما مربوط به «مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن» در باره معماری و گونه‌شناسی مسکن روستاهای مناطق جنگی از سال ۱۳۶۰ به بعد است [۳]. منابع بعدی و کامل‌تر مربوط به گونه‌شناسیها و بافت‌شناسی روستا و مسکن از بنیاد مسکن انقلاب اسلامی است و امروزه، کتابها و پژوهشهایی با موضوعیت الگوشناسی مسکن روستایی، عمران روستایی، برنامه‌ریزی توسعه روستاها و..... را می‌توان در فهرست نشرهای صورت گرفته مرتبط با موضوع روستا یافت.

۴. سابقه آموزش روستا در دانشکده‌های معماری

در مرور سابقه موضوع می‌توان اذعان کرد که درس روستا به طور مستقل در برنامه آموزشی اغلب دانشگاه‌های خارج از کشور آورده نشده و غالباً به صورت موضوع جنبی با عناوینی همچون «معماری بومی»، «معماری سنتی»، «معماری بدون معمار»، «معماری ناشناخته» یا یکی از پروژه‌های درس آتلیه (۱) ارائه شده است. برای مثال، در پروژه سوم درس آتلیه (۱) «دانشکده تخصصی معماری پاریس» دانشجویان درباره معماری، فرهنگ، اقتصاد و مردم یک روستا مطالعه و گزارشی را تهیه و سپس، ماکتی از یک مسکن روستایی و ماکت دیگری از مجموعه همسایگی یک مسکن ارائه می‌کنند. «در برنامه درسی دانشکده‌های معماری ایران قبل از انقلاب اسلامی، درسی با عنوان معماری روستایی وجود نداشت و چون اکثریت قریب به اتفاق درسهای دانشکده‌های ایران از روی برنامه‌ها و نظامهای درسی دانشکده‌های خارج از کشور الگو برداری می‌شد، مسلماً در مدارس معماری کشورهای غربی نیز چنین درسی پیش‌بینی نشده بود [و تا آنجایی که نگارنده اطلاع دارد، هنوز هم چنین درسی پیش‌بینی نشده است]» [۴].

«جایگاه درس روستا در آموزش رشته معماری تا قبل از بازبینی برنامه‌های آموزشی این رشته و تجدید نظر در آنها پس از انقلاب فرهنگی نامشخص بود. مدارس معماری، که در آن زمان به سه دانشکده مستقر در تهران محدود می‌شد، درس مستقلی برای شناخت معماری روستایی عرضه نمی‌کردند و دانشجویان فرصت شناخت و بررسی معماری و بافت روستاها را در قالب درسهای پیش‌بینی شده نمی‌یافتند. رویکرد آموزشی به روستاها و جلوه‌های کالبدی آن فقط به صورت محدود و

۱. تا پیش از آغاز گسترش کمی رشته‌های دانشگاهی در شهرستانها در دهه ۱۳۶۰، تنها سه دانشگاه تهران (دانشکده هنرهای زیبا)، شهید بهشتی (ملی) و علم و صنعت ایران دانشکده معماری داشتند و رشته معماری در آنها تدریس می‌شد.

ناپیوسته و با توجه به علایق و تجربه‌های برخی از اعضای هیئت علمی انجام می‌شد. دانشکده معماری دانشگاه شهید بهشتی یکی از این سه دانشکده ای بود که مبحث روستا در آن حضوری کم‌رنگ و نقشی فرعی داشت. از سال ۱۳۴۹ دانشجویان سال اول دانشکده معماری دانشگاه شهید بهشتی در چارچوب بخشی از آموزشهای طراحی سال اول به صورت گروهی و کوتاه مدت عازم روستاها می‌شدند و موظف به تهیه گزارش و رولوه از خانه‌های روستایی بودند. تا سال ۱۳۵۷ دانشجویان سالهای بعد این دانشکده نیز در کنار درس تاریخ هنر و به عنوان قسمتی از کار عملی این درس، به صورت گروهی راهی روستاها می‌شدند و گزارشی تهیه می‌کردند که حاوی رولوه نمونه‌هایی از معماری بومی و همچنین، عکس و کروکی آنها بود.

در دانشکده معماری دانشگاه علم و صنعت از سال ۱۳۵۵ درسی دو واحدی با عنوان "اصول بهسازی و نوسازی روستاها" عرضه شد که عمدتاً به شناخت مسایل توسعه و عمدتاً منطقه‌ای، برنامه‌ریزی اقتصادی، اجتماعی و فضایی محدوده‌های خاص و تبیین جایگاه روستاها در این مناطق می‌پرداخت. هدف از این درس در نهایت، نوعی برنامه ریزی منطقه‌ای در سکونتگاههای روستایی بود. در این درس که به صورت اختیاری عرضه می‌شد، دانشجویان ضمن سفر گروهی به یکی از مناطق کشور و بازدید از آنجا، درباره وضعیت روستاهای آن محدوده اطلاعات کسب می‌کردند و پس از تحلیل امکانات و محدودیتها، برای ارتقای شاخصهای اقتصادی، توزیع مناسب خدمات و امکانات رفاهی و توسعه شبکه ارتباطی پراکنش مناسب جمعیت در منطقه پیشنهادهایی را ارائه می‌کردند.

از آنجا که هدف این درس آشنایی دانشجویان با برنامه‌ریزی منطقه‌ای [با تأکید بر نوسازی روستاها و عمران روستاها] بود، بررسی و مطالعه معماری و بافت کالبدی روستاها به طور اخص در آن پیش بینی نشده بود و حتی دانشجویانی که این درس را انتخاب می‌کردند، فرصت شناخت معماری روستا را پیدا نمی‌کردند. از این گذشته، اختیاری بودن این درس باعث شده بود تا عده کمی از دانشجویان علاقه مند به موضوع مجال آشنایی با محتوای آن را داشته باشند. این درس کلاً در سه دوره آموزشی عرضه می‌شد و پس از تغییر برنامه‌های آموزشی معماری به عنوان درس روستا ارائه شد. علاوه بر این درس اختیاری، برخی از استادان به دلیل علاقه به اهمیت مقوله روستا و شناخت آن، در دروسهای خود عملی و تجربی به دانشجویان فراهم می‌کردند تا به شناخت و بررسی روستاهای شاخص یا جنبه‌هایی از کالبد و معماری روستایی بپردازند. برای مثال، برنامه کار عملی - آموزشی درس "کارگاه شهر سازی" در بعضی از ترمهای تحصیلی به شناخت و بررسی برخی از روستاها اختصاص داشت که نمونه شاخص آن روستای پلنگان بود. این روستا در ابتدای دهه ۱۳۵۰ محور کار عملی عده ای از دانشجویان قرار گرفت و نتایج این مطالعات به صورت مقاله‌ای در شماره ۱۲ مجله هنر و معماری به چاپ رسید. درس "تئوری معماری" نیز از دروسی به شمار می‌رفت که مجال آشنایی با روستا و زندگی روستایی را برای گروههایی از دانشجویان فراهم می‌کرد. تعدادی از

دانشجویان علاقه مند، کار عملی و تحقیق میدانی خود را در این درس به نقد و بررسی تک بناها یا بافتهای روستایی اختصاص می دادند و بدین وسیله ضمن به دست آوردن فرصت آشنایی و حضور در روستا، مبانی نظری شکل گیری و تکوین معماری روستایی را بررسی می کردند. اما تمام موارد یاد شده به دلیل اختیاری بودن دروس یا تغییر مداوم برنامه آنها نداشت و عده زیادی از دانشجویان هیچ گاه مجال آموزش و پژوهش در روستا را نمی یافتند.

در دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران نیز روستا و آموزش ویژه در این ارتباط جایگاه روشنی نداشت و دروسی با این عنوان یا عناوین مشابه عرضه نمی شد. پژوهشهای معدود موردی در خصوص روستاها و معماری و بافت آنها یا گزارشها و رولوه‌های دانشجویی در این زمینه تنها فعالیتهای قابل ذکر در این خصوص به شمار می آید که گاه افراد علاقه مند آنها را انجام می دادند و موضوع این تحقیقات عمدتاً روستاهای شناخته شده و ارزشمندی چون ابیان، کندوان، ماسوله و زیارت بود» [۵].

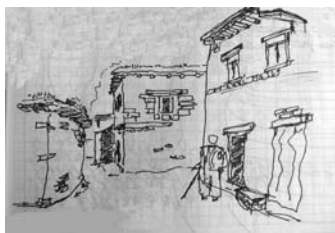
سابقه آموزش معماری روستا به عنوان درسی مستقل به جریان انقلاب فرهنگی و بازبینی برنامه های آموزش معماری و تجدید نظر در آنها برمی گردد که در این تجدید نظر ضرورت ارائه این درس و گنجاندن آن در چهارچوب برنامه آموزش مورد توجه قرار گرفته و پس از تصویب و ابلاغ از سال ۱۳۶۱ در برنامه و سرفصل دروس رشته معماری گنجانده شده است در بازبینیهای صورت گرفته در سال ۱۳۷۴، لزوم اهمیت بیشتر به این موضوع درسی با افزایش تعداد واحدهای آن از ۲ به ۳ در دو درس معماری روستایی (۱) و (۲) تأکید شده است. هدف از ارائه درس روستا در سرفصل دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری، مصوب شورای عالی برنامه ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، چنین ذکر شده است:

«مقصود از [ارائه] این درس آشنایی با زندگی، بافت و معماری خاص یک روستاست. در این مطالعه علل و عوامل طبیعی و انسانی شکل دهنده به گالبد روستا (عوامل جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و ...) پیگیری می شود و بدین ترتیب، میان شکل و محتوا ارتباط بالنسبه روشنی ترسیم می شود» [۶].

در برنامه آموزش معماری روستایی ایران دو عنوان درسی به شرح زیر پیش بینی شده است که هر کدام قسمتی از این هدف را تأمین می کنند:

الف. روستای (۱): با هدف شناخت بافت روستاها در مقیاس کلان و معماری روستایی و مسکن در مقیاس خرد؛

ب. روستای (۲): با هدف طراحی یک واحد مسکونی روستایی بر اساس ضوابط و معیارهایی که در روستای (۱) به دست آمده است.

۵. لزوم طراحی و تهیه الگوی آموزشی

ملاک نحوه تدریس دروس دانشگاهی در کشور ایران، روشهای رسیدن به آرمانهای سرفصل آموزشی و شرح درس مصوب وزارت علوم و تجربه مدرسان بوده و کمتر دیده شده است که مدرس، مدرک تحصیلی آموزش رشته یا درس خاصی را، به خصوص در رشته های فنی و مهندسی، هنر، پزشکی و... داشته باشد. در سر فصل آموزشی نیز الگوی آموزش به طور کامل تشریح نشده است و فقط اهداف کلی عنوان شده است. با گسترش مراکز آموزش عالی تعداد مدرسان جوان نیز افزایش یافته است. نبود الگوی آموزشی جامع و مانع که به بسط کامل شرح درس بپردازد، امکان برخوردهای سلیقه‌ای و شاید غیر علمی را منجر خواهد شد. این موضوع پیکره علمی دانشجویان کشور را ناهمگون و در شرایط بد ضعیف می کند و در آینده حرفه‌ای به دلیل وجود سلیقه‌های آموزشی مختلف یا غیر علمی روشهای برخورد متخصصان متفاوت یا اشتباه خواهد بود که این موضوع نظام آموزش کشور را زیر سؤال خواهد برد. البته، لازم است در طراحی و تهیه این الگوی آموزشی به قدرت خلاقه مدرسان و روشهای متفاوت رسیدن به یک هدف مشترک توجه کامل شود.

در روش آموزش معماری روستا نیز الگوی آموزشی وجود ندارد و اما عمدتاً در دانشکده های معماری روش برخورد به سه شکل زیر است:

- مدرسان روستاهای خاصی را برای انتخاب موضوع تحقیق به دانشجویان پیشنهاد می‌کنند و هر گروه دانشجویی به تهیه تک نگاری و طراحی مسکن روستایی می پردازند.
  - مدرسان روستاهای خاصی را برای انتخاب موضوع تحقیق به دانشجویان پیشنهاد می‌کنند و هر گروه دانشجویی به تهیه تک نگاری و طراحی طرح هادی روستا می پردازند.
  - دانشجویان روستای انتخابی خود را به مدرسان پیشنهاد می‌دهند و هر گروه دانشجویی به تهیه تک نگاری و طراحی مسکن روستایی یا طرح هادی روستا می پردازند.
- در بررسیهای به عمل آمده، موضوعی خاطر نگارنده را بسیار نگران می‌کند که در این روشهای برخورد دانشجویان چه از سر بی توجهی و کم کاری یا بضاعت کم علمی به بهره‌گیری و کپی برداری از مطالعات موجود طرحهای هادی یا تک نگاریهای دانشجویان دیگر دانشگاهها روی می‌آورند و استفاده از پروژه حاضر را به زحمت انجام دادن و یاد گرفتن آن ترجیح می‌دهند.
- تهیه طرح هادی به جای طراحی مسکن روستایی دانشجویان را ملزم می‌کند که به جمع آوری و تدوین اطلاعات خاصی بپردازند که مغایر با شرح درس است و دانشجویان ترم ۵ و ۶ به دلیل نداشتن اطلاعات حتی اولیه شهرسازی همواره کار بسیار ضعیف و ناپخته ای ارائه می‌دهند و موضوع اصلی را نیز آموزش نخواهند دید. دو نکته یاد شده از نقاط ضعف روش ۲ و ۳ است که در روش اول کمتر امکان بروز آن وجود دارد؛ در روش اول امکان بهره‌گیری از دانش و تجربه‌های مدرسان و انتقال صحیح آن به دانشجویان بیشتر وجود دارد. این روش نیز پایه الگوی پیشنهادی است.

با توجه به مطالب ذکر شده، در پی آن هستیم که الگوی پیشنهادی روش تدریس درس معماری روستا (۱) و (۲)، تحقق جامع اهداف آموزشی مصوب آن، پرورش دانشجویان و پاسخ به نیازهای بازار کار کشور را ارائه دهیم. البته، در افق دید خود به روش ارائه الگوهای آموزشی دروس معماری و شهرسازی نیم‌نگاهی داریم.

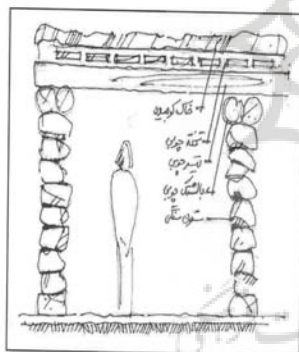
۶. الگوی پیشنهادی تدریس روستا (۱)

در آغاز باید دانست که تجربه و تفکر غالب دانشجویان از روستا به دو صورت است:

- خاطره چند روز شیرین یک تفریح، آشنایی با زندگی دامداران و زندگی با مشکلات و فقر؛
- خاطره ای از روستاهای ساماندهی شده و توریستی در فصول خوش آب و هوا همانند ابیان، ماسوله، زیارت، اسلامیه، اورامان تخت و .....

به نظر می‌آید که در آغاز ترم دانشجویان این درس را به عنوان یکی از دروس اصلی خود به حساب نمی‌آورند و اصلاً به مخیله خود خطور نمی‌دهند که در آینده حرفه‌ای خود به مطالب آموزشی آن نیازمند باشند.

با این پیش زمینه فکری دانشجویان، کار بسیار سخت است. برای آغاز کار ابتدا باید تفاوتها و تشابه‌های زندگی شهری و روستایی را بیان و تعریف کامل و دقیقی از روستا را ارائه کرد و برای این منظور، باید تصویری عرضه شود که این تفاوتها و تشابه‌ها در ذهن دانشجویان نقش ببندد و برای آنان سیماهای متفاوت و تنوع زیستی روستاها به منظور درک تفاوت بوم و چاره اندیشی‌های روستاییان برای موانع زیستی و استفاده از منابع زیستی بیان شود. سپس، کالبد روستا و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن و سرانه‌های زندگی روستایی تشریح و تحلیل

شود که عنوانهای آن به صورت دقیق در ادامه مقاله آمده است. تا این مرحله باید توانسته باشیم دانشجویان را به این موضوع علاقه مند کنیم. ارائه این موضوعات نباید بیش از چهار یا پنج جلسه سه ساعته طول بکشد. در این مدت به دانشجویان برگزاری یک سمینار گروهی [۲ تا ۳ نفره] سپرده می‌شود. موضوع این سمینار و نحوه ارائه باید با مدرسان کرکسیون شود. لازم است لازم است مدرسان

در پیشنهاد و تأیید موضوعات، پراکندگی را به نحوی متصور شوند که نیم‌نگاهی به تمام ابعاد روستا انداخته باشند. مقاله و کتابهای پیشنهادی

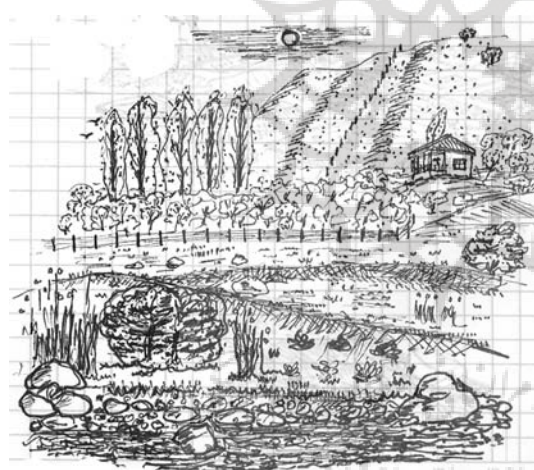

سید بهشید حسینی و مجید ضیایی ۱۰۱

را می‌توان از کتابها و مجلات انتشار یافته بنیاد مسکن و دو شماره ۵۹ و ۶۰ تابستان و پاییز ۱۳۸۷ مجله آبادی [موضوع ویژه معماری و بافت روستایی] انتخاب کرد. زمان ارائه پس از بازگشت از روستا در حین کرکسیونها است. کلیه مطالب این ارائه ها باید در مجلدی جمع و برای استفاده های دیگر در مرکز اسناد دانشکده نگهداری شود. پیشنهاد روستا به دانشجویان از طرف مدرس است [یا بر انتخاب آن نظارت می‌کند]. در انتخاب روستا باید ضوابط زیر لحاظ شود:

- شاکله بافت و کالبد روستایی تقریباً به صورت کامل موجود باشد یا تمامیت آن قابل تصور باشد؛
- قدمت روستا زندگی چندین نسل را شامل شود تا امکان مطالعه ارزشهای کالبدی، هنری، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و ... را فراهم سازد؛
- معیشت روستایی به عنوان معیشت غالب برقرار باشد؛
- جمعیت فعال وجود داشته و زندگی روستایی برقرار باشد.

در انتخاب این چهار معیار سعی شده است که مهم ترین ملاکها ذکر شود که بدون لحاظ کردن

آنها نمی‌توان به اهداف آموزشی این درس نایل شد. قبل از اینکه دانشجویان به روستاهای انتخابی خود بروند، باید یک جلسه سه ساعته به فناوریهای سنتی ساختار بناهای روستایی پرداخته شود. هر چند این مقوله در سه ساعت نمی‌گنجد، بهتر است جزوه آموزشی، که این موضوع مهم [که هیچ گاه به آن در این مقطع پرداخته نمی‌شود] به صورت کامل آموزش داده شده باشد، به دانشجویان ارائه کرد. در ضمن، نکته‌ای

که به دانشجویان کمک می‌کند تا تعامل مناسبی با روستاییان داشته باشند این است که آداب و ظواهر و شئون متعارف را رعایت کنند.

تعداد اعضای هر گروه با توجه به وسعت و کیفیت روستا تعیین می‌شود و میانگین تعداد اعضای گروه ۱۵ نفر است و کار گروهی خود را به عنوانهای زیر تقسیم می‌کنند:

الف. گروه مطالعات: انجام دادن مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، جغرافیایی و ...)

ب. گروه بافت: برداشتهای میدانی کالبد و کروکی بافت، پروفیل طولی و عرضی بافت، جانمایی مراکز عمومی، تعیین محدوده‌های کاربری بافت، کفسازی معابر و درجه بندی معابر؛
پ. گروه رولوه: برداشت حداقل ۳۰ واحد مسکونی با پلان همسایگی و بناهای عمومی روستا؛
واحد مسکونی انتخابی باید دارای ویژگیهای زیر باشد:

- ویژگیهای هنری و معماری و اصالت روستایی داشته باشد؛
- ساختار آن بومی باشد؛
- مصالح آن بوم آورد باشد؛
- زندگی روستایی در آن جریان داشته باشد؛
- درآمد غالب ساکنان آن از کار در روستا باشد.

ث. گروه مسکن: تحلیل برداشتهای گروه رولوه و ارائه معیارها و ضوابط معماری بومی روستا؛

ج. گروه فناوری: برداشت جزئیات اجرایی بومی و سنتی روستا.

بهتر است که مدرسان، دانشجویان را در روستا همراهی کنند که این امر بار علمی آموزش را بالا می‌برد و توجه بیشتر دانشجویان را موجب می‌شود و اگر چنین امری میسر نبود مدرسان باید یک روستا با ملاکهای ذکر شده را انتخاب و دانشجویان را برای بازدید و آموزش معیارهای انتخاب بنا، نحوه‌های برداشت، مطالعات میدانی و... به آنجا روانه کنند. [در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر ۳ تا ۴ روز مدرسین به همراه دانشجویان به روستا می‌روند].

در مرحله بعد دانشجویان کرکسیونهایی از برداشتها و مطالعات خود خواهند داشت که لازم است تمام دانشجویان برای یاد گرفتن کلیه ابعاد تهیه تک نگاری (منو گرافی) در کرکسیون دیگران نیز شرکت کنند، در این صورت، در این صورت در طول زمان کرکسیون، هر یک از دانشجویان شنونده وضعیت رفع اشکال دوستان خود هستند و کاملاً در جریان چگونگی فرایند اجرای هر یک از مراحل قرار می‌گیرند و از نقاط ضعف و قوت آنها به نحو مؤثری آگاه می‌شوند و در برخورد آتی به کلیه جوانب تهیه تک نگاری احاطه دارند. این موضوع در اجرای کار گروهی بسیار اهمیت دارد، به خصوص زمانی که کار هر یک از دانشجویان مورد نقد و بررسی جمعی اعضای کلاس قرار گیرد، زیرا باعث ایجاد طوفان فکری و تحلیل دیدگاههای مختلف خواهد شد. برای آموزش دقیق تر به دانشجویان کتابها، نمونه کارها و مقالاتی معرفی می‌شود. دو جلسه به آخر ترم مانده تحویل موقت تک نگاریها را از دانشجویان گرفته و پیشنهادهای خود را جهت تحویل نهایی پس از مطالعه کارها اعلام نمایید.

شایان ذکر است که اگر درس روستا (۱) در نیمسال اول یا دوم ارائه شود، برداشتها و اطلاعات گوناگون و متفاوتی به دست خواهد آمد و علت این امر متفاوت بودن ظرف موضوع در فصول مختلف است و نمی‌توان از آن دوری جست. کما اینکه بسیاری از مطالعات قبلاً توسط مردان و در فصول خوش آب و هوا صورت گرفته و نکات بسیاری مطالعه و گزارش نشده است.

۷. شرح وظایف دانشجویان در روستا (۱) به قرار زیر است:

الف. گروه مطالعات اجتماعی

- برداشت اطلاعات اجتماعی، تاریخی و فرهنگی از منابع، طرح هادی و مطالعات کتابخانه‌ای
  - ساختار اجتماعی روستا: (اجزای مختلف تشکیل دهنده جامعه شامل نهادهای خانواده، قوم شناختی، آموزش، بهداشت، دین و خصوصیات آنها ...)
  - همبستگیهای خویشاوندی، طایفه‌ای، ایلی، سازمانی و ... روابط اجتماعی
  - جمعیت روستا به تفکیک گروههای سن و جنسیتی
  - خصوصیات خانواده (گسترده، هسته‌ای، بعد خانوار ...)
  - ارزشها و هنجارهای اجتماعی موجود در روستا
  - نحوه مدیریت و رهبری در روستا (سلسله مراتب هرم قدرت)
  - امنیت
  - مطالعات تاریخی
  - مهاجرت اقوام
  - بار تکفل
  - جمعیت فعال
  - خصوصیات جمعیت ساکن و غیر ساکن
  - نرخ سواد
  - الگوی اجتماعی روستا (وابستگی به مرکز منظومه بزرگ تر)
  - بررسی مدل اثر متقابل روستاها
- دانشجویان با مراجعه حضوری یا اینترنتی به مراکز آماری و بنیاد مسکن می‌توانند اطلاعات اولیه را کسب و هنگام حضور در روستا آن را تکمیل و به روز کنند. لازم است کلیه اطلاعات تحلیل شود.

ب. گروه مطالعات اقتصادی

- تهیه اطلاعات اقتصادی
- ساختار اقتصادی روستا (کشاورزی، دامداری، صنایع و کارگاهها، خدمات)
- نوع مالکیتها
- میزان اراضی کشاورزی به تفکیک آبی و دیم
- میزان اراضی باغی
- تعداد دام متوسط هر خانوار
- تولیدات و میزان آن

۱۰۴ الگوی آموزش معماری روستایی در دانشکده‌های معماری

- معیشت غالب
- درآمد و هزینه روستا/خانوار
- اشتغال، جمعیت شاغل / بیکار
- ظرفیتهای آب و خاک (منابع آبی شامل آبهای سطح الارضی مانند چاه و قنات)
- سایر ظرفیتهای اقتصادی

پ. گروه مطالعات جغرافیایی و اقلیمی

- ویژگیهای طبیعی و اقلیمی (ناهمواریها، پوشش گیاهی، رودها، خاکها، نزولات جوی، دما، رطوبت، تابش ...)
- جهت‌گیری کالبد روستایی در تطبیق با شرایط اقلیمی (باد غالب، تابش، نزولات جوی و توپوگرافی)
- گزارش سوانح طبیعی (سیل، زلزله، رانش و ...)، بررسی پریرود سوانح
- گزارش چاره اندیشیهای بومی در تنظیم شرایط محیطی (اندازه بازشوها، جهت قرارگیری بازشوها، اندازه رخ بامها، اندازه سایبانهای افقی و عمودی و ...)

ت. گروه برداشت بافت روستایی

- کروکی بافت
- پروفیل طولی و عرضی بافت با مقیاس ۱/۱۰۰۰
- جانمایی مراکز عمومی در بافت
- تعیین محدوده کاربریهای بافت (مسکونی، آموزشی، بهداشتی، درمانی، سبز و ...)
- تعیین گره‌ها و نشانه‌های موجود در بافت
- درجه بندی معابر
- کف سازی معابر
- محصوریت معابر (نسبت طول به عرض)
- بررسی جهت‌گیری کلی معابر نسبت به جهات اصلی و تأثیرات اقلیمی

ث. گروه تحلیل بافت روستایی

- منطق مکان یابی روستا
- منطق جهت بافت
- بررسی توسعه تاریخی و مراحل تدریجی شکل‌گیری بافت
- بررسی کمیت و کیفیت اجرای معابر (تناسب و ظرافتهای اجرایی)

سید بهشید حسینی و مجید ضیایی ۱۰۵

- بررسی تطبیقی بافت با ویژگیهای جغرافیایی، اقلیمی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی روستا
- وضعیت بافت در مواجهه با سوانح طبیعی
- بررسی ابعاد زیبایی شناسه بافت (منظر طبیعت)
- امکانات و ظرفیتهای موجود برای گسترش و توسعه و همچنین، موانع موجود برای گسترش

ج. گروه رولوه مسکن روستایی : (برداشت حداقل ۳۰ مسکن روستایی)

(ابزار رولوه : متر فلزی ۲۵ متری، قطب نما، کاغذ شطرنجی، مداد و پاک کن، گونیا)

- مکان یابی در بافت
- برداشت پلان همسایگی به تفکیک فضاهای پر و خالی با مقیاس ۱:۵۰۰
- برداشت عرصه و عیان
- برداشت پلان واحد مسکونی در طبقات مختلف با مقیاس ۱:۱۰۰ (توجه به مبلمان در پلانها ضروری است)

- برداشت مقاطع و نماها با مقیاس ۱:۱۰۰
- برداشت پلان سازه با مقیاس ۱:۱۰۰
- برداشت پلان مبلمان داخلی با مقیاس ۱:۱۰۰
- برداشت کیفی (برداشت تناسبات فضاها)
- برداشت جزئیات اجرایی با مقیاس ۱:۲۰
- تهیه تصاویر مناسب و کروکیهای دستی
- مشخص شدن کاربریهای مختلف فضاهای واحد مسکونی
- مشخص شدن کاربری فضاهای عرصه باز (حیاط)
- تهیه عکسهای لازم از بنا در جوانب مختلف (معماری، سازه) برای کمک به ترسیم نقشهها
- مشخص شدن مراحل ساخت بنا در صورت ساخت تدریجی آن

چ. گروه رولوه ابنیه و فضاهای عمومی

- مکان یابی در بافت
- برداشت پلان طبقات ابنیه عمومی (مسجد، حمام، حسینیه، مدرسه و ...) با مقیاس ۱:۱۰۰ (ثبت اطلاعات با عکس کامل)
- برداشت نما و مقاطع با مقیاس ۱:۱۰۰
- برداشت پلان سازه با مقیاس ۱:۱۰۰
- برداشت پلان مبلمان داخلی با مقیاس ۱:۱۰۰

۱۰۶ الگوی آموزش معماری روستایی در دانشکده‌های معماری

- برداشت کیفی (برداشت تناسبات فضاها)
- تهیه تصاویر مناسب و کروکیهای دستی
- برداشت جزئیات اجرایی معماری روستایی با مقیاس ۱:۲۰
- تحلیل کاربری بنا

ح. گروه رولوه فضاهای عمومی

- مکان یابی در بافت
- مشخص شدن مراحل ساخت بنا در صورت ساخت تدریجی آن
- برداشت پلان فضاهای عمومی (میدانها، مراکز و گره‌های عمومی) با مقیاس ۱:۲۰۰
- تهیه نما و کروکیهای لازم با مقیاس ۱:۲۰۰
- تهیه پروفیل طولی و عرضی با مقیاس ۱:۲۰۰
- تعیین کاربری کامل میدانها در ایام عادی و خاص
- تحلیل دسترسها و ارتباط با فضاهای همجوار

خ. گروه مسکن

- شناخت و تعیین الزامات جغرافیایی - اقلیمی و زیست محیطی حاکم بر برنامه‌ریزی و طراحی واحدهای مسکونی
- بررسی نیازهای فعلی روستاییان و فضاهای مورد لزوم [برحسب وضعیت معیشت عمده روستا شامل: کشاورزان، دامداران و ...]
- بررسی ابعاد کمی مسکن (سطح فضاهای باز، بسته، جزء فضاها، سطوح باز شو و ...) و متوسط سرانه باز و بسته مسکن
- بررسی خردورزیهای صورت گرفته در پلان و نما که نشان دهنده تأثیرات اقلیم، فرهنگ، اقتصاد، امنیت و ... است.
- ارائه پلانهای تیپ مسکن روستا
- نرخ خانوار در واحد مسکونی و نرخ جمعیت در واحد مسکونی، نرخ اتاق در واحد مسکونی
- وضعیت واحدهای مسکونی در مواجهه با سوانح طبیعی
- ابعاد زیبایی شناسانه مسکن و تهیه تصاویر بدیع و جلوه‌های معماری از طبیعت، کالبد و مسکن روستا ...)

د. گروه فناوریهای بومی

- اصول و معیارهای بومی انتخاب زمین برای احداث مسکن
- برداشت فنی به همراه عکس از روشهای اجرای پی سازی با تأکید بر نقاط قوت و ضعف روشهای معمول
- برداشت روشهای اجرای دیوار و سقف با تأکید بر نقاط قوت و ضعف روشهای معمول
- برداشت روش شیب بندی و عایق کاری پشت بام با تأکید بر نقاط قوت و ضعف روشهای معمول
- برداشت ساختار بومی مسکن روستایی
- برداشت جزئیات اجرایی به مقیاس ۱:۱۰ یا ۱:۲۰
- بررسی سازه‌ای واحدهای مسکونی (پایداری سازه‌ای، عمر و دوام بنا)
- بررسی مصالح مورد استفاده در قسمت‌های مختلف بنا (پی، دیوار، سقف، در و پنجره، اندودها، عایقها)
- تهیه تصاویر و کروکی از کلیه مسائل فناوری برای مستند نگاری
- ترجیح دارد که کلیه این مطالعات در قطع مشخصی صحافی شده و در مرکز اسناد دانشکده به منظور مطالعات آتی پایان نامه‌ها و گردآوری اطلاعات روستایی نگهداری و در سایتها اطلاع رسانی شود تا این زحمات گروهی گوشه‌ای از نیازهای معماری بومی را مرتفع سازد.

۸. الگوی پیشنهادی تدریس روستا (۲)

- در ابتدای ترم دانشجویان باید اصول و معیارهای ناظر بر طراحی معماری در روستای خود را با توجه به نتایج به دست آمده در تک نگاری روستای (۱) ارائه دهند. این اصول و معیارها همواره ناظر بر طراحی آنها در روستاست و تدوین دقیق آنها در موضوعات زیر لازم است:
- الف. چاره اندیشیهای بومی و تأثیر آن بر طراحی بافت و بنا برای بهره‌گیری مناسب از اقلیم؛
  - ب. آرایش فضایی در بناهای مسکونی روستا؛
  - پ. متوسط مساحت عرصه و عیان غالب بناها و ریز فضاها و تناسب با کاربری؛
  - ت. نظام ساختاری بومی و سنتی غالب؛
  - ث. شکل و فرم غالب بناهای مسکونی و ریز فضاها؛
  - ج. فناوریهای بومی و سنتی روستا.

این اصول و احکام را پس از کرکسیون با مدرسان و تأیید آنها، هر گروه در سمیناری برای کلیه دانشجویان ارائه خواهند داد. سپس، مدرسان دو جلسه سه ساعته به آموزش مبانی طراحی مسکن روستایی، طراحی با سازه‌های بومی، آسیب شناسی سازه‌های بومی، مواد و مصالح سنتی و نکات اجرایی آنها و استحکام بخشی سازه‌های بومی و انتقال تجربه‌های خود خواهند پرداخت. دانشجویان

۱۰۸ الگوی آموزش معماری روستایی در دانشکده‌های معماری

در ادامه هر کدام یک بنای رولوه شده در روستای خود را انتخاب و در عرصه مورد نظر شروع به طراحی می‌کنند. [البته، در موارد استثنایی دانشجویان می‌توانند یک بنای عمومی روستا را طراحی کنند.]

در نظر گرفتن نکات پیشنهادی زیر در تمرین طراحی مسکن روستایی لازم است:

- الف. اصول و معیارهای استخراج شده به عنوان ارزشها و آگاهیهای پایه طراحی رعایت شوند؛
- ب. خانواده پویای روستایی با معیشت روستایی متصور شود؛
- پ. ساختار بناها در طراحی و ساختار بومی روستا در نظر گرفته شود؛
- ت. مصالح بوم آورد باشد و نکات آن در طراحی در نظر گرفته شود؛
- ث. نما و آهنگ نما روستایی باشد.

پس از کرکسیونهای لازم در پایان ترم دانشجویان طرح خود را که شامل موارد زیر است، ارائه

می‌دهند:

برنامه فیزیکی طرح

- سایت پلان روستا و موقعیت استقرار واحد مسکونی در مقیاس ۱:۲۰۰۰
- پلان همسایگی واحد مسکونی در مقیاس ۱:۲۰۰
- دیاگرام ارتباطات فضایی
- پلان طبقات و بام در مقیاس ۱:۱۰۰
- نماها و مقاطع در مقیاس ۱:۱۰۰
- پرسپکتیو شماتیک و ماکت در مقیاس ۱:۵۰
- اسکیس های دست آزاد
- پلان سازه در مقیاس ۱:۱۰۰
- پلان میلمان در مقیاس ۱:۱۰۰
- جزئیات اجرایی در مقیاس ۱:۲۰
- ارائه روشهای اجرایی برای افزایش استحکام سازه های بومی
- ارائه روشهایی به منظور افزایش قابلیت‌های مصالح بوم آورد

۹. نتایج حاصل از آموزش بر اساس الگوی پیشنهادی ارائه شده درس روستا(۱) و(۲) برای

دانشجویان

- تربیت شخصیت دانشجویان با درک زندگی روستایی
- معرفت مردم، طبیعت، معماری و رابطه آنها با یکدیگر

- تمرین انجام دادن کار گروهی
- تمرین و تجربه زندگی گروهی در محیط روستایی
- تجربه زندگی با روستاییان
- برقراری ارتباط و تعامل مؤثر برای انتقال تجارب با حضور چند روزه مدرسان در کنار دانشجویان
- تمرین برداشت و مطالعات میدانی
- تمرین زندگی با مردم با فرهنگهای متفاوت و احترام به تنوع فرهنگی
- تمرین اجرای پروژه های میان رشته ای
- تمرین انجام دادن پژوهش در محیطهای زیستی
- آشنایی با معماری بومی و شکفتنیهای آن
- آشنایی با شگردهای حل مسائل مشکل سکونتگاه (گرما، سرما، رطوبت و نم، پله و...) با حداقل امکانات
- افزایش دانش دانشجویان در دریافت پاسخهای ساده روستاییان که باعث شکفتگی و پرورش خلاقیت آنان خواهد شد.
- خودباوری
- کسب تجربه مؤثر طراحی مسکن روستایی

۱۰. جمع بندی

اهمیت و جایگاه روستاییان و مناطق روستایی در تولید محصولات کشور، زندگی بخش مهمی از هم وطنان در مناطق روستایی، حفظ و حفاظت از پهنه سرزمین و دهها ضرورت دیگر، که در این مقاله مجال پرداختن به آنها نیست، بیان می دارد که باید مباحث دانشگاهی به ویژه دانشکده های معماری و معماران نگاه ویژه ای به کلیه جوانب روستا فراهم نمایند و این فرصت با تئوریهای نوین و اقدامات عملی برای آموزش دانشجویان همراه شود. از این رو، مدرسان درس روستا باید کوشش کنند که اهداف زیر در روند آموزش تحقق یابد:

الف. آشنایی دانشجویان با روشهای پژوهشی و مطالعات میدانی نحوه تهیه تکنگاری (مونوگرافی) از یک مجموعه زیستی کوچک و کامل با تمام ابعاد آن که با دقت عنوانهای آن ذکر شد.

ب. آشنایی و ایجاد حساسیت در خصوص معماری روستایی تجربه‌ای از شناخت زندگی روستایی، اقتصاد روستایی، روشهای تولید و معیشت روستاییان، فرهنگ روستایی و پتانسیلهای یک روستا در جریان تولید برای دانشجویان فراهم شود.

پ. آموزش طراحی معماری معاصر روستایی با رویکردی خلاقانه که مبنای آن، آموخته‌ها و روح معماری بومی باشد.

ت. توجه به احکام معماری روستایی [باید به اینکه این احکام علاوه بر آنکه اثر انسان است مخلوق زمان نیز است توجه کرد].

ث. سازگاری^۱ و بهره‌گیری از معماری روستایی به روشی که یکپارچگی و انسجام ساختار، ویژگی و فرم رعایت و در عین حال، استانداردهای قابل قبول زندگی معاصر نیز تأمین شود.

ج. کلیه همراهیها و نظارتها بر اقدامات دانشجویان مدرسان علاوه بر آموزش معماری روستا در پی ایجاد حس تعهد، ساده‌ننگاری و ابراز خلاقیت و نوآوری باشند.

چ. در کلیه این فرایند چگونگی کار تیمی، همکاری و همفکری آموزش داده شود.

تشکر و قدردانی :

لازم است از آقای مهندس جواد حق شناس، مدرس درس روستای دانشگاه هنر تهران و معاون بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، به دلیل زحمات بی‌شائبه ایشان در این نوشته تشکر و قدردانی نمایم. همچنین، از آقای دکتر زرگر، دکتر سرتیپی‌پور و دکتر فخار تهرانی، اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی، به دلیل زحمتی که در بیان و انتقال مؤثر تجربه‌هایشان خود در آموزش این درس به نگارندگان داشته‌اند، سپاسگزاری می‌شود. همچنین، باید اعلام شود که در تهیه این مقاله از مراجع [۷ تا ۱۲] نیز استفاده شده است.

مراجع

۱. سرتیپی‌پور، محسن، "مسکن روستایی در برنامه‌های توسعه"، هنرهای زیبا، شماره ۲۷، پاییز ۱۳۸۵.
۲. از جمله این کتابها می‌توان به صور الارض نوشته ابن حوقل، المسالك والممالک نوشته جهشیاری، ابن خرداد و اصطخری، معجم البلدان نوشته یاقوت حموی و سفرنامه‌های ابن بطوطه، مارکوپولو، ابن خلدون، شاردن و... اشاره کرد.
۳. از جمله این کتابها می‌توان به گونه شناسی مسکن روستائی ایلام در سه دفتر جدا با موضوع وضع موجود، واحد مسکونی، مصالح و سیستم‌های ساختمانی، گونه شناسی مسکن روستائی خوزستان، گونه شناسی

سید بهشید حسینی و مجید ضیایی ۱۱۱

مسکن روستایی چهار محال و بختیاری، گونه شناسی مسکن روستائی کهگیلویه و بویر احمد و ...
اشاره کرد.

۴. زرگر، اکبر، **درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران**، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ص ۷، ۱۳۷۸.

۵. علی الحسائی، مهران، " آموزش معماری روستا، چرا و چگونه، ، **صفه**، شماره ۴۲، صص ۹۹-۱۰۱، بهار و تابستان ۱۳۸۵.

۶. سرفصل دروس دوره کارشناسی مهندسی معماری، مصوب شورای عالی برنامه ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
۷. آلیانوو، آدریانو و دیگران، **معماری بومی**، انتشارات فضا، ۱۳۸۴.

۸. توصیه نامه شماره ۶ (۸۹) کمیته وزیران به کشورهای عضو در مورد حمایت و بهبود میراث معماری روستایی (۱۹۸۹)

۹. زرگر، اکبر، **درآمدی بر شناخت معماری روستایی ایران**، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۸.

۱۰. حق شناس، جواد، جزوه آموزش معماری روستا، دانشگاه هنر، ۱۳۸۶.

۱۱. صبحیه، محمد حسین، محمد رضا بمانیان و یاسر کشتیبان، "ایجاد خلاقیت در دانشجویان مهندسی معماری"،

فصلنامه آموزش مهندسی ایران، شماره ۳۷، سال دهم، صص ۶۷-۴۹، تابستان ۱۳۸۷.

۱۲. منشور میراث ساخته شده بومی (مصوب دوازدهمین مجمع عمومی ایکوموس، اکتبر ۲۰۰۰ مکزیک)

(دریافت مقاله: ۱۳۸۷/۹/۱۰)

(پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۱۱/۱۱)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی